BALIKESİR VE ÇEVRESİNDE HAYVAN BENZETMECESİNE BAĞLI KÖY SEYİRLİK OYUNLARI

Village Plays Based on Animal Imitations in Balıkesir and its Surrounding

Ali DUYMAZ[*] **Halil İbrahim ŞAHİN**[**]

ÖZ

Araştırmanın Temelleri: Türkiye'de köy seyirlik oyunlarından bazıları hayvan benzetmelerine dayalıdır. Bunlar, bazen hayvan kılığına girilerek bazen de hayvanları çeşitli figürlerle temsil ederek oynanan oyunlardır. Hayvanların konu edildiği deve oyunu, tilki oyunu, leylek oyunu gibi pek çok oyun vardır. İnsan ve tabiat ilişkisinin sonucu olarak oluşmuş ve yılın belirli zamanlarında eğlence amaçlı oynanan bu oyunların incelenmesi, Türk halk tiyatrosunun oluşum ve gelişim aşamalarının takibi için önem arz etmektedir.

Araştırmanın Amacı: Bu çalışmanın amacı, Balıkesir'de oynanan "deve oyunu" ve "tülü kabak" gibi hayvan benzetmesine bağlı seyirlik oyunların oynanma zamanlarını, oynanma nedenlerini, yapısını ve sosyal hayattaki işlevlerini belirlemektir.

Veri Kaynakları: Balıkesir ve çevresinden hayvan benzetmecesine bağlı köy seyirlik oyunlarıyla ilgili olarak derlenen bilgiler.

Ana Tartışma: Balıkesir ve çevresinde hayvan benzetmecesine bağlı olarak oynanan köy seyirlik oyunları hangileridir? Bu oyunların oynanma zamanları, nedenleri ve işlevleri nelerdir?

Sonuçlar: Balıkesir'de deve, tülü kabak, at, ayı, domuz gibi hayvan benzetmecesine bağlı bazı seyirlik oyunlar günümüzde de oynanmaktadır. Hem vahşi hem de evcil hayvanların konu edildiği bu oyunlardan deve oyunu ve tülü kabak oyunları daha fazla rağbet görmektedir. Ayrıca oyunlar, büyük oranda kış aylarındaki "Barana" veya "Söbbet" adı verilen toplantılarda, bayramlarda vakit geçirmek ve eğlenmek amacıyla oynanmaktadır. Hayvan benzetmecesine bağlı olarak Balıkesir'de oynanan seyirlik oyunlar, ölüp-dirilme gibi arkaik motiflere sahiptirler ve ayrıca değişen şartlar içinde yeni değerleri de bünyesine dâhil ederek bölge insanının birlikte eğlenme ve vakit geçirme kültürünü beslemeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Köy Seyirlik Oyunu, Hayvan Benzetmecesi, Balıkesir.

ABSTRACT

Bases of Research: Some village plays in Turkey are based on animal imitations. These village plays are played by both imitating animals and symbolizing animals by diverse figures. There exist plenty of village plays related to animal imitations, like camel, fox and stork plays. Examination of this plays formed as a result of relationships between human and nature and also played at certain times of the year for fun is important for follow up stages of formation and development of the Turkish folk theater.

Purpose of Research: The purpose of this study is to determine playing time, playing reasons, structure and functions of village plays based on animal imitations in Balıkesir, like camel game and "tülü kabak".

Source of Data: Knowledges collected about village plays based on animal imitations in Balıkesir and its surrounding.

Main Discussion: What are the village plays based on animal imitations in Balıkesir and its surrounding? What are playing times, reasons and function of the village plays?

Results: As camel, "tülü kabak" horse, bear and pig plays, some village plays based on animal imitations are played at present time in Balıkesir. Among this plays have been subject both wild and domesticated animals, camel and "tülü kabak" plays are more popular. Also plays are played in order to spend time and entertain largely in the winter mounths, at meetings called "Barana" or "Söbbet"

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.171-185

[*] Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.
[**] Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi.

and holidays. Village plays based on animal imitations in Balıkesir have some archaic motifs such as death and resurrection and also continue to feed culture of local people having fun together and spending time by adding new values in the changing circumstances.

Key Words: Village Plays, Animal Imitations, Balıkesir.

GİRİŞ

"Köylü tiyatrosu", "köy orta oyunu", "seyirlik köylü oyunu" gibi adlarla da karşılanan köy seyirlik oyunları, yılın belirli günlerinde, düğün gibi çeşitli eğlence ortamlarında, dini ve milli bayramlarda eğlenmek, bereket ve sağlık elde etmek amacıyla oynanan geleneksel oyunlardır. Ritüel karakterli seyirlik oyunların yanı sıra güldürmenin, alayın, mizahın, eleştirinin ön planda olduğu eğlenme ve vakit geçirme amaçlı oyunlar da vardır (Elçin, 1991: 65). Daha çok yılın değişimi, tarım ve hayvancılıkla ilgili olan bu oyunlar, geçmişten günümüze köy yaşamının tiyatro ihtiyacını karşılamış ve bugün de karşılamaya devam etmektedir. Tabii ki günümüzde köy seyirlik oyunlarının karşısına radyo, televizyon, internet gibi alternatif eğlence araçlarının çıktığını görüyoruz, ancak özel günlerde oynanan ve topluma birlikte kutlama ve eğlenme kültürünü kazandıran bu oyunlar, rağbet görmeye devam etmektedir. Bazı oyunlar unutulup oynanmazken, bazıları dar bir alanda oynanmaya başlanmış, bazılarının oynanma zamanlarında ve oyun metinlerinde değişim ve dönüşümler olmuştur. Bu bakımdan köy seyirlik oyunlarının, özellikle günümüzdeki durumu, oynanan oyunların içerikleri, oyuncuları, oynanma zamanları ve ortamları üzerine yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Farklı köklerden beslenen ve çok çeşitli örneklere sahip köy seyirlik oyunlarının önemli bir kısmı hayvanları konu edinmektedir. Doğrudan hayvanların hal ve hareketlerini taklit etme esasına dayalı oyunların yanında hayvancılık kültürüyle bağlantılı oyunlar da vardır. Bu makalenin konusunu Balıkesir'deki hayvan benzetmecesine veya taklidine dayalı seyirlik oyunlar oluşturmaktadır. "Deve Oyunu", "Tülü Kabak" ve "Ayı Oyunu" gibi oyunların oynanma zamanları ve mekânları, oyuncuları, kostümleri, metinleri gibi hususlar üzerinde durularak Balıkesir'deki hayvan taklidine bağlı olarak oynan seyirlik oyunların içeriği ve bugünkü durumu üzerine tespit ve değerlendirmeler yapılmıştır. Geleneksel tiyatro ve hayvan benzetmeceleri, hayvanları konu edinen bu oyunların oynanma nedenleri ve toplumsal değişmelere bağlı olarak oyunlarda meydana gelen değişmeler de makalede temas edilen diğer konular arasındadır.

1. GELENEKSEL TİYATRO VE HAYVAN BENZETMECELERİ

Tiyatronun kökeninde ilkel insanın çevresini tanımak, anlamlandırmak ve etkilemek için düzenlendiği dinsel ve büyüsel içerikli törenlerin olduğuna dair yaygın bir kanaat vardır. M. F. Köprülü'ye göre pek çok güzel sanata ve oyuna kaynaklık eden dinsel içerikli bu törenler, kamların liderliğinde kutsala kurban sunmak, toplumu hastalıklardan korumak, geleceğe ait tahminler yapmak veya düzenlenecek bir avın bereketli geçmesi gibi pek çok amaç için düzenlenmiştir. Dini ve büyüsel mahiyetlerini korudukları dönemlerde de bu törenlerdeki danslar, müzikler, taklitler ve dualar estetik bir değere sahip olmuşlardır (1966: 49-56). Bu değer, zamanla dinle ilintisi zayıf sanat ürünlerinin doğmasına da katkı yapmıştır. Metin And, şamanın, bu törenlerde dans ettiğini, müzik aleti çalıp çeşitli sesler çıkardığını, bazı jest ve mimikleri kullanarak taklit ve dramatik öğelere başvurduğunu söyleyerek tiyatro, dans ve çeşitli seyirlik oyunların kökeninin şamanda toplanmış olduğunu ileri sürer (2003: 37).

Türklerin hayat şartlarını da dikkate aldığımızda geçmişten günümüze hem dinsel içerikli hem de dinden bağımsız bu törenlerde hayvanların da büyük bir yer

işgal ettiğini söyleyebiliriz. Tarihin büyük bir bölümünde ekonomisi avcılığa ve hayvancılığa bağlı olan Türklerin kültüründe hayvanların etkisi büyüktür. Av öncesinde, av sırasında ve dönüşünde hayvanlar için düzenlenen törenler, günümüz hayvan benzetmecesine dayalı oyunların ilk şekillerini temsil etmektedir. Tiyatronun temelinde başka bir kişiyi veya varlığı taklit etme vardır. İnsanoğlunun ilk taklitleri av ile ilgilidir. Orta Asya ve Sibirya bölgesinde avın başarılı geçmesi için hayvanların taklit yoluyla canlandırıldığı av ritüellerinin varlığından haberdarız. Av sırasında da hayvana daha kolay yaklaşabilmek veya avcılığı ile tanınan bir hayvanın bu özelliklerinden faydalanmak için çeşitli hayvan postlarıyla hayvan taklitleri yapılmış, bu şekilde avın daha başarılı geçeceğine inanılmıştır (And, 2003: 94, 379).

Kamların liderliğinde düzenlenen törenlerde hayvan taklidi ve benzetmeceleri önemli bir yer tutar. Örneğin hayvanlara büyük önem veren Altay Türkleri, insan ile hayvan arasında önemli bir ayrımın olmadığını düşünmüşlerdir. Altay Türklerine göre hayvan dili öğrenilebilir, onlarla iletişim kurulabilir. Çünkü hayvan Altay Türklerinin sadece bu dünyada değil, diğer dünyada da yardımcısıdır. Yeryüzünde etinden, kürkünden ve özellikle sezgilerinden faydalanılan hayvanlar, öteki dünyadaki yolları bilen varlıklardır. Altay şaman ayininde at ve kaz, şamanın öte âleme yaptığı yolculukta bir vasıta olarak kullanılırlar (Anohin, 2006: 87). Heykel ve kukla biçiminde yapılan kurt, tilki, ayı, yılan gibi pek çok hayvan, şamanın törenine dâhil olur. Hatta şamanın giydiği elbiselerde mitolojik hayvanları temsil eden çeşitli figürler bulunur (Eliade, 1999: 178; İnan, 2000: 92-93). Şaman ayrıca bu törenlerde bazen hayvanlarla özdeşleşir, kılık değiştirir, benzemek istediği hayvan gibi hareket eder. Kuş ise kanat çırpar, at olunca onun koşuşunu taklit eder, böylelikle izleyenlere bir hayvan temsili sunmuş olur (And, 2003: 92-93). Şaman, atı mistik yolculuğunda, göğe çıkmak, havada uçmak için kullanır. Bu nedenle şamanlar, törenlerinde ucu at başlı bir değnek veya sırık bulundururlar (Eliade, 1999: 509). Şaman ayrıca, karga, kuzgun, saksağan ve kurt gibi hayvanların da taklidini yapar (Pirverdioğlu, 2003: 62; Nutku, 1997: 10). Bu bakımdan kılık değiştirerek hayvan kılığına giren, hayvanların seslerini ve hareketlerini taklit eden ve çeşitli dualar okuyan bir şamanla hayvan taklidine dayalı bir oyunu oynayan oyuncu arasında bir ilinti vardır.

Ritüel kökenli bu oyunlar, yüzyıllar içinde büyük oranda din dışı bir mahiyet almış, yeni şekillere kavuşmuş ve insanların yılın belli zamanlarında eğlenmek ve bereket arttırmak için oynadıkları bir gelenek halini almıştır. Bugün Anadolu'da vahşi ve evcil hayvanları konu edinen pek çok seyirlik oyun vardır. Şükrü Elçin, köylülerin hayvanları faydaları, zararları, karakterleri ve geleneğin getirdiği inançların kalıntıları içinde çok yakından tanıdıklarını, keskin zekâlı, muhakemesi ve dikkati gelişmiş kişilerin görülmüş, duyulmuş bir durumu tekrar etmesiyle hayvan taklitlerinin ortaya çıktığını söyler (1991: 65). Hayvan benzetmecesine dayanan bu oyunların bazıları belirli bir konudan, olaylar dizisinden yoksun, sadece bir hayvan benzetmecesi iken bazıları da ana kahramanı hayvan olan bir olayı geliştirmektedir (And, 2003: 221). Oyuncuların kartal, ayı, tilki, kirpi, keklik, deve, keçi, koyun, kaz gibi hayvanların kılığına girerek oynadıkları bu oyunlarda insanların yanı sıra doğrudan bazı hayvanlar da katılmaktadır, ancak esas olan insanın bir hayvanın karakterine bürünerek onu taklit etmesidir.

2. BALIKESİR'DE HAYVAN BENZETMECESİNE BAĞLI OYUNLAR

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.171-185

Bugüne kadar yapılan çalışmalar, köy seyirlik oyunlarının Balıkesir'in Bigadiç, İvrindi, Balya, Dursunbey ve Sındırgı ilçeleri ile köylerinde daha yaygın olduğunu göstermektedir. Balıkesir ve çevresinde deve oyunu, tülü kabak, ayı oyunu, at oyunu gibi hayvanları taklit etmeye dayanan seyirlik oyunların yanında çiftçi oyunu, bebek oyunu, kepçe gelin oyunu, dilsiz oyunu, kadıncıklar oyunu gibi

başka oyunlar da tespit edilmiştir (Bayrı, 1938: 123-124; And, 1985: 149-150; Özhan, 1987: 155-175; Şahin, 2004: 374-375; Akman, 2006: 56-57; Yonga, 2007). Bu oyunlar, geçmişten günümüze düğünlerde, dini ve milli bayramlarda, Dursunbey'de Barana sohbetlerinde, Pamukçu'da "Söbbet" adı verilen kış sohbetlerinde oynanmıştır. Günümüzde de hayvan benzetmecesine dayalı seyirlik oyunların oynanmakta olduğu Balıkesir'de deve oyunu, tülü kabak ve ayı oyunu gibi oyunlar daha fazla rağbet görmektedir.

2.1. Deve Oyunu

Balıkesir'de deve oyunu, özellikle İvrindi, Balya, Sındırgı ve Dursunbey ilçelerinde oynanmaktadır. Bu oyunun günümüzde düzenli ve geniş katılımlı oynandığı köylerin başında İvrindi'ye bağlı Ayaklı köyü gelmektedir. Gökçeler, evciler, Mallıca gibi daha pek çok köyde oynanan deve oyunu konusundaki değerlendirmelerimiz daha çok Ayaklı köyündeki oyun geleneği üzerinden olacaktır. Balıkesir'de deve oyunu, eski bir geçmişe sahiptir, hatta eski Balıkesir düğünlerinde deve oyununun oynatıldığını söyleyebiliyoruz. Kemal Özer, 18 Mayıs 1957 yılında *Türk Dili Gazetesi*'nde yazdığı "Folklor: Köylerde Düğün Alayı" başlıklı yazısında Balıkesir civarındaki köylerde yapılan düğünlerin deve oyunlarına sahne olduğunu nakletmektedir. Buna göre düğün günü, erkekler oyun alanına suni bir deve getirirler. Devenin eğlence yerine getirilmesi çok gülünçtür. Deveyi Çepni kıyafetinde bir erkek ve kadın getirir. Deve, oyun meydanını birkaç kez dolaştıktan sonra tam ortaya yıkılır. Deveciye: "Sağlam mı, çürük mü?" diye sorulur. Deveci: "On okkada on bir okkası çürük, diğerleri sağlamdır" der ve kalabalığı güldürür. Bu arada deveciyi lafa tutarlar ve birisi Çepni kıyafetindeki kadını kaçırır. Az sonra deveci, kadını aramaya çıkar ve tellal çağırtır: "Arkası dağarcıklı, önü değirmen oluklu bir Çetmi karısı görüp bulan varsa helalinden altı okka kestane vereyim" der. Nihayet kadın bulunur ve oyun sona erer (1957: 2).

Günümüzde deve oyunu Kurban Bayramı'nın son günlerinde oynanmaktadır. Aynı gün deve oyunundan önce başka oyunlar oynanır ve akşam da deve oyunu düzenlenir. Devenin yapımı, köy gençliğine aittir. Ayaklı ve Mallıca köylerinde olduğu gibi, çoğunlukla bu gençlerin kendilerine ait bir odası vardır. Deve burada yapılır, oda önünde yakılan ateşte çay demlenip içilir ve devenin dışarı çıkması beklenir. Bu bekleme esnasında deveye tenekeleri veya çanlarıyla eşlik edecek olanlar bazı türküler söylerler.

Devenin yapımı şöyledir: Devenin asıl parçası, oyuncuların içine girdikleri ve buradan deveyi yönlendirdikleri gövde kısmıdır. Tamamen ağaçtan yapılan gövdenin alt kısmı merdiven şeklinde, bunun üstünde de kaburga görünümü vermesi için çembere benzer kısımlar ve bunları da birbirine bağlayan yatay ağaçlar vardır. Uzunlamasına bir gövde olan bu yapının ortasında devenin hörgücünü karşılamak için bir yükselti vardır. Gövdenin arka kısmına, devenin kuyruğunu temsil eden bir inek kuyruğu takılmıştır. Devenin başı, at kafasından yapılır. İskelet halindeki atın kafası, bir sopanın ucuna sıkıca monte edilir, bu önemlidir, çünkü oyunda deve sağa sola yatmalarda ve zıplamalarda oldukça fazla sarsılacağı için deve başının sağlam olması, düşmemesi gerekir. Devenin alt çenesini oluşturmak için tahta kullanılır. Çenenin üst kısmıyla uyumlu tahta bir alt çene kafaya monte edilir ve üst çeneye bir ip vasıtasıyla bağlanır. Devenin dudağı, dişi ve gözleri için pamuk veya jelâtin kâğıdı kullanılır. Kulak izlenimi vermesi için ise çuvaldan kesilen parçalar, tahta kaşıklar veya günümüzde olduğu gibi birkaç balon kafaya takılır. Kafanın monte edildiği sopaya bir çuval giydirilerek devenin boynu elde edilir ve bu parça da gövdeye bağlanır. Devenin gövdesine evlerde kullanılan ve "melense" adı verilen dokumadan örtülür. Elde dokunan bu bezler, deveyi hareket ettirmek için içine girenlerin rahat nefes alabilmesi için

seyrek gözeneklidir. Ayrıca deve yapımında hafif olduğu için bazı çuvallar da kullanılmaktadır.

Devenin içinde iki kişi vardır. Etrafında ise köyün gençleri, ellerinde çanları ve başlarına genellikle beyaz yazmaları hazır bulunurlar. Devenin sahibine "deveci" adı verilir. Deveci veya deve ağası denilen bu kişi, oyun esnasında bir eşeğe ters bindirilir ve devenin çevresinde dolaştırılır. Deve ağasının üzerinde bir çoban kepeneği vardır, başında da deriden bir külah vardır. Deve köy meydanına geldiğinde deve ağası, ters bindiği eşeğinden iner ve devenin başına bağlanmış ipi eline alarak deveyi oynatmaya başlar. Elinde değneği ile deve ağası, devenin istikametini belirlediği gibi, yaptığı çeşitli hareketlerle deve oynatmada mahir olduğunu da seyirciye gösterir. Deveci, gençler arasından değil, uzun yıllar bu görevi üstlenmiş birisidir. Bu bakımdan devenin yapılışını, oynatma tarzını ve deveyi diriltme şeklini bu hususta tecrübeli kişiler tayin etmekte, gençler ise devenin hareket boyutunu üstlenmektedirler.

Oyunun oynanma şekli ise şu şekildedir: Deve, gençlerin odasından çıkarken çanlar sallanmaya, tenekeler ve davullar çalınmaya başlanır. Kalabalıktaki hareketlenmeler ve çıkarılan sesler, devenin dışarı çıkarıldığını ve oyunun başlayacağını haber verir. Deve köy meydanına gelmeden önce sokak aralarında gezdirilir, daha sonra oyun alanına götürülür. Bu arada devenin etrafındaki gençler şöyle bir türkü söylerler:

"Cevizin yaprağı dal arasında
Güzeli severler bağ arasında
Üç beş güzel bir araya gelmişler
Benim sevdiceğim yok arasında

Evlerinin önü zerdali dali
Pencereden gördüm gördüm kınalı eli
Benim sevdiceğim tomurcuk gülü
Sensiz lokmaları yiyemez oldum"

Deve gezdirilirken çanlarla birlikte tenekeler de çalınır. Deve oldukça hızlı hareket ettirilir, bazen deve koşar adımlarla oynatılır. Bu arada deve etraftakilere de saldırabilir, bu bakımdan seyircilerin temkinli olmaları, kendilerini devenin hareketlerinden korumaları istenir. Hatta deve ağası: "Bu deve Çanakkale Ezine'den geldi, çok azgındır, herkes çoluk çocuğuna sahip olsun. Adana'dan azma, dişleri kazma bu devenin. Vur davulcu." der ve deve oynatılmaya başlanır. Deve, bazı yerlerde yavaşlar, söylenen türkülerin veya çalınan çanların yavaş ritmine uyar, ancak başka bir yere götürüleceğinde ise hızlanır, etrafındakiler koşmaya, çanları ve tenekeleri daha güçlü çalmaya, hep bir ağızdan bağırmaya başlarlar. Deve, sokak aralarında gezdirilirken bazı evlere başını uzatabilir, köyün bakkalına veya kahvesine girebilir. Deve bir saat civarında oynatılır ve daha sonra hastalanıp meydanın ortasına yatar.

Deve oyunun önemli bölümlerinden birisi devenin meydanda hastalanarak yattığı sahnedir. Köy meydanının ortasında yatan deve, başında devenin sahibi ve devenin etrafında daire oluşturmuş onlarca insan, tam bir tiyatro sahnesini temsil etmektedir. Burada oyuncular ve seyirciler iç içedir. Oyunda deve ve deve sahibi kadar izleyenlerin de rolleri vardır. Kalabalık içindeki doktorlar, veterinerler ve imamlar birer birer deveyi muayene etmek ve hastalığına teşhis koymak üzere oyun alanına getirilirler. Pek çok kişi deveye bakar, farklı teşhisler koyar. Bazıları devenin kara sevdaya tutulduğunu, bazıları uyuz veya hamile olduğunu söylerken

veteriner olarak getirilen kişi de hastalığının ancak ameliyatla geçebileceğini, bunun için de hastaneye götürülmesi gerektiğini söyler. Bu arada deve ağası elinde sopası ile devesinin etrafında dönmeye, seyircilere devesini iyileştirmelerini, yardım etmelerini söylemeye devam eder. Deveye en son bakmaya gelen ise deveye nazar değdiğini, derin bir hoca tarafından okunması gerektiğini, devenin ancak bu şekilde dirilebileceğini söyler. Devenin hastalığına teşhis koyması için seyircilerden yardım istenmesi, ister istemez seyircileri de oyunun içine çekmektedir. Sonunda izleyiciler arasından birisi bulunur ve ondan deveyi okuması istenir. Gelen kişi, deveyi iyice muayene eder, devenin yavaşça kıpırdandığını görünce "Arkadaşlar, bunda bir şey yok, okuyunca kalkar, nazar olmuş bu." der ve okumaya geçmeden önce hem deveyle hem de güncel konularla ilgili bazı sözler söyler:

"Geçenlerde kahvede otuyordum bir telefon geldi. Arabistan kralı Abdülaziz benim çok samimi arkadaşımdır, o aramış. Bana Türkiye'ye gelip yatırımlar yapacağını söyledi, bunun için başbakandan kendisine randevu almamı istedi. Laf aramızda Arabistan kralı ile çok samimiyimdir, lafımda yalan yok, hilaf da yok. Tayyip'e hemen bir telefon çevirdim, onunla da aram çok iyidir. O da "Gelsin" dedi, "İstanbul'a yatırım yapacakmış, buyursun gelsin" dedi. Arabistan kralına "Kaç kişi geleceksin?" dedim, "Otuz kişi" dedi. Gele gele geldi üç yüz kişi. Bir de bu deveyi getirdi. Bu arada Avrupa Birliğine girmek isteyen Türkiye'ye sekiz madde koydular, bir de bu deveyi gördüler. Alman Başbakanı Merkel'le, Fransa Cumhurbaşkanı Jak Şirak "Olmaz" dediler. "Zaten bu deve Türkiye'den de büyük." dediler, Türkiye artık hiç giremez Avrupa Birliği'ne. Bu deve iki aydır zeytin topluyordu, bayram münasebeti ile köyümüze kadar geldi, bizleri şenlendirmek istiyor. Burhaniye başında otuz tane zeytin kırmıştır bu deve. Bu arada en sevdiğimiz adam Saddam Hüseyin'i 127 kişiyi öldürdü diye Amerika başkanı Bush astırdı. Biz 33 bin askerimizi öldüreni asamıyoruz. Şimdi bu deve, Irak'a Saddam Hüseyin'in elli ikisine insan götürecek, biletler internette satılmaya başlamıştır, herkes deve kontörü alsın.

Bu deve üç dört gündür bayram münasebetiyle yakın köylerde gezisini, incelemesini yapmıştır. Onun anılarını size anlatacağım. Ayaklı'nın ayazı, Korucu'nun beyazı, Çarkacı'nın çardağı, Kayapa'nın bardağı, Osmanköy'ün bacadan yanar ocağı, Balıkesir Halalca'nın da meşhurdur manda kaymağı. Yenice'nin kireç yetiştirişi, Kaşal'ın tütün ekişi, Çatalhöyük'ün da kızlarının bayramda ipekli şalvar giyişi, Çiçekli Köyü'nde İdris Hoca vardır, Ramazan'da Anam ilahisini söylerken bazı karıların da hönkür hönkür ağlayışı. Sarıbeyler Savaştepe'ye bakar, Savaştepeli Fikret de bu memleketin düğün eşyasını satar. Taşdipli Selim Hoca'nın muska yazışı, Döşeme'nin kadınlarının da, suyundan mıdır, selinden midir, hep oğlan yapışı. Bizim Çakır Mustafa'nın kır alfata çıkıp da eğreltinin tepesindeki koyunu ıslıkla geri çevirişi, Bizim İsa da bu sene mandalina satıyordu, Çamavşar tarafında yokuşta arabayı geri kaçırıp mandalinaları devirişi. Okçular on iki bin koyun yapar, merasızlıktan dokuz bin tanesini Dikili'de güder, Karaçepiş, göledim var diye silaj darısı sular, Patlaklı Hasan Hoca da göletten taze balık tutup tutup yer. Evciler'in İbrahim Hoca'dır direği, Topuzlar'ın da tarlasızlıktan yanıktır yüreği, Bozören'in kıllıdır böreği, Geçmiş'in bokludur deresi, Yürekli'nin de örendir merası. Kobakların da on altı dolmuş birden zeytin tayfası çıkarışı, Çobanlarla Halaçların mera başında birbirine silah çekişi, Derelidağ'ın, ılıcamız var diye gıcır gıcır yıkanışı. Selimlerde Madra'dan su getirdik diye dokuz ay on gün sonra çocuk patlaması, Hacıahmetlerde İsa'nın da on iki çocuk yapıp altısını evlendirip altısını nasıl evlendireceğim diye cami duvarına yaslanıp kara kara düşünüşü, Kışladere'nin iki dağın arasında kalıp keçi oğlağı gibi meleyişi, Kuşdere'nin imam yetiştirişi, Gebeçınarı'nda Molla Bekir varken ona

buna muska yazışı, zavallı deli Hüseyinlerin de Madra'da iki kilo domates parasına siter yapışı. Gümeli kestanem var diye kestane toplar, Haydar da kestanem yok diye buruk buruk Gümelilere bakar. Kılcılar kaşık yapar, İkizce de sağa sola iki üç milyara kız satar. Ağrı Dağı'nın yaz kış bitmez karı, Havran'ın da meşhurdur mandalinası ile narı, bu gençlerin hepsi bana demin söylediler ki, Ayaklı'da bundan sonra yabana vermesinler kızları."

Bu uzun söyleşme esnasında dinleyiciler, özellikle gençler, köyler hakkındaki sözlerden sonra hep bir ağızdan bağrışıp gülerler. Bazıları ara sıra "Çok derin hoca bu çok" diyerek deveyi okuyana destek verir. Her köyün meşhur bir özelliğinin sayıldığı ve bazen de köylerle ilgili esprilerin yapıldığı bu bölüm, dinleyicilerin en çok güldüğü ve eğlendiği bölümdür. Bu aşamadan itibaren "derin" hoca olduğu söylenen kişi şöyle bir türkü okur:

"Devemin gözleri humadır huma,
Birini açar, birini yumar,
Devem hasta olmuş yatıyor burada,
Devem evlerden birer çanak da kavurma umar.

Devem geldi Arabistan'dan gider Kozak'a,
Yolları da benzer pek uzağa,
Deveme de nazar erdirdiler yatar burada,
Hu koca tülüme hu, hu.

Ayaklı'nın dağları,
Üzüm vermez bağları,
Fasulye verseydi tarlaları,
Evlenirdi bu kadar oğlanları.

Ezeli de yavrum ezeli,
Ayaklı'nın bağları da dökmüş gazeli,
Ne duruyorsun koca tülüm kalksana,
Bak her tarafın gamzeli güzeli."

İvrindi'nin köylerinden Mallıca'da ise deveyi kaldırmak için şöyle bir şiir okunur:

"Ovada yedirdim samanı,
Gitmez gözümün dumanı,
Geldi Malcı köyün imamı,
Öldü benim kara tülüm öldü.

Ovada yedirdim kepeği,
Ayvaya dönmüş göbeği,
Nedir kara tülümün dileği,
Öldü benim kara tülüm öldü." (Duymaz, 2003: 166)

Ezgili bir şekilde okunan bu şiirlerden sonra deve ayağa kalkar ve eskisinden daha canlı ve hızlı bir şekilde sağa sola hareket etmeye başlar. Devenin etrafındaki gençler de ellerindeki çanları daha güçlü çalarak deveye eşlik ederler. Bir müddet daha deve oynatıldıktan sonra oyun son bulur. Oyundan sonra deve oyununu düzenleyen köy gençleri, az da olsa izleyenlerden bahşiş toplarlar. Deve oyununu köyde bulunan, hatta diğer köylerden gelen herkes izleyebilir. Devenin oynatıldığı akşam hemen hemen bütün köylü, küçük büyük, genç yaşlı hepsi dışarıdadır, oyunu izlemek için köy meydanında toplanırlar.

Deve oyununun, Balıkesir merkezine bağlı Pamukçu Köyü'nde kış aylarında her yıl düzenlenen ve "söbbet" adı verilen kış sohbetlerinde de oynandığı tespit edilmiştir. Eğlenmek, vakit geçirmek, tanışmak, kaynaşmak, gençleri sosyalleştirmek gibi amaçlarla geleneksel olarak her yıl düzenlenen sohbetlerin belli bir işleyiş sistemi vardır. "Patlangeç" adlı sezonun ilk toplantısında sohbetlerin başkanlığını yapan "dayı başı", cezaların sorumlusu "cezacı başı", oyuncular ve katılımcılar belirlenir, sohbetin kuralları hatırlatılır. Sohbetler, kış aylarında genellikle hafta sonlarında katılımcıların evinde yapılır. Bengi oyunuyla açılan sohbette karşılıklı maniler söylenir, bu arada seyirlik oyunları oynayacak oyuncular hazırlıkları tamamlamışlardır. Mani bölümünü bittikten sonra oyunlar başlar. "Kalaycı", "Berber", "Değirmenci" gibi oyunların yanında deve oyunu ve ayı oyunu gibi hayvan benzetmecesine dayalı seyirlik oyunlar da oynanır. "Deve Doğurtma" da denilen deve oyununun Pamukçu sohbetlerinde oynanışı şöyledir:

Pamukçu'dan geçmekte olan bir deveci, iki kızıyla birlikte burada mola vermiştir. Bu arada köyde de düğün vardır. Anneleri ölmüş ve perişan haldeki devecinin çirkin kızları, hem düğünü izlemek hem de düğün yemeklerinden yiyebilmek için düğüne gitmek isterler. Deveci de bunu kabul eder. Düğün yeri olarak tasarlanan oyun meydanında hem deve hem de devecinin kızları oynarlar, ancak bir süre sonra deve bağırmaya, inlemeye başlar ve yere yatar. Kızlar "Baba devemiz öldü mü? Devemize ne oldu?" diye ağlamaya sızlamaya başlarlar. Deveci, devesini muayene eder ve kızlarına "Kızım, korkacak bir şey yok, devemiz ölmedi, devemiz doğuruyor." der. Hemen kızlar da babasıyla birlikte devenin yavrusunu asılmaya başlarlar. Bu arada deveci, köylülerden yardım ister "Muhtar, oradan iki adam gönder, bize yardım etsin." der. Yardıma gelenler, devenin yavrusunu asılıp doğuma yardım edeceklerine kızlara sarılmaya, onları asılmaya başlarlar. O zaman deveci "Siz benim deveyi mi doğurtuyorsunuz, yoksa kızlarımı mı?" diyerek elindeki sopayla yardıma gelenleri döver. Bu birkaç kez tekrarlanır ve sonunda daha önce deveyi oynatan iki kişiyle birlikte devenin içine giren küçük bir çocuk dışarı çıkartılır ve deve doğurtulmuş olur. Deveci "Ne hayırlı düğünmüş, ben de erkek bir torun sahibi oldum." der, çok sevinir ve şöyle bir türkü söyler:

"Develi develi,
Sallama yavrum göbeği,
Düşürürsün bebeği,
Bebek de girmiş yaşına,
Şapka ister başına.

Devem uzun atamadım urganı aman,
Üşüdükçe çekiyor yorganı başına aman,

Develi develi,
Sallama yavrum göbeği,

Düşürürsün bebeği,

Bebek de girmiş yaşına,

Şapka ister başına."

Bu türküyle birlikte bütün oyuncular oynamaya başlarlar ve odadan çıkarlar, içeriye türkü söyleyenler girer ve diğer oyunun hazırlıkları başlar.

Görüldüğü gibi Pamukçu'daki deve oyunu, sohbet geleneğine bağlı bir oyundur. Kurban bayramında oynanan deve oyununda olduğu gibi geniş bir alandan daha ziyade sohbet odasında oynanmaktadır. Oyun alanındaki ve devenin yapımındaki bazı farklılıklara rağmen bu oyunda da deve taklidi ve devenin ölüp-dirilmesi vardır. Bu bakımdan bu oyunu da hayvan benzetmecesine dayalı bir oyun olarak değerlendirmek gerekir.

Deve oyununun, Balıkesir'in ilçelerinden Dursunbey'de de oynandığı tespit edilmiştir. Dursunbey'de oynanan deve oyunu da ölüp dirilme esasına dayalıdır, ancak devenin etrafında "deve çobanları", "koca karı", "çingeneler", "kabaklı" ve "naneyağcı" gibi tipler vardır. Kız kaçırma ve çiftçi oyunu gibi başka seyirlik oyunların da dâhil edildiği deve oyunu, devenin hastalanarak yere yatması ve doğurtulmasıyla sona erer (Yonga, 2007: 56-58).

Oyunda devenin hastalanması ve okunarak tekrar ayağa kalkması, seyirlik oyunlarda sıklıkla karşılaştığımız ölüp-dirilme motifini karşılamaktadır. (And, 1985: 101, Artun 1993). Balıkesir'de oynanan deve oyunlarında dikkat çekici bir motif olan ölüp-dirilme, Şamanlığa geçiş törenlerinde ve Türk destanlarında da karşımıza çıkar. Eliade'nin belirttiğine göre şaman adayının şaman ruhlarıyla bağlantıya geçebilmesi için ölmesi gerekir. Ölüp-dirilme sırasında şaman adayının vücudu, ruhlar veya şaman atalar tarafından parçalara ayrılıp temizlenmekte ve daha sonra bir araya getirilerek yeniden diriltilmektedir. (1999: 111; Açа, 2002: 75). Bir durumdan öteki bir duruma geçebilmek, gizli cemiyetlere ve guruplara dâhil olabilmek için ölüp-dirilme töreni şart koşulmuştur. Ozanlık ve âşıklık geleneklerinde de rastladığımız ölüp-dirilme motifi Manas, Alıp Manaş, Kozın Erkeş gibi Türk destanlarında da yer almaktadır (Elçin, 1991: 110-111; Açа, 2002: 76-81). Temizlenme, arınma, yeni bir hayata başlama, güçlenme, sırlara vakıf olma, bolluk, bereket ve dirilik gibi çeşitli amaçlar için kullanılan ölüp-dirilme, günümüzde büyük oranda köy seyirlik oyunlarında yaşamaya devam etmektedir (Beydili, 2005: 458). Sadece bu motif bile seyirlik oyunların kökeni konusunda önemli ipuçları vermektedir.

2.2. Tülü Kabak Oyunu

Balıkesir seyirlik oyunları arasında değerlendirebileceğimiz Tülü Kabak oyunu, bir esnaf oyunudur. Debbağ veya tabak adı verilen deri esnafının düğünlerde ve milli bayramlarda oynadığı oyundur. Balıkesir'de 1939 yılı itibari ile otuz iki tabakhanenin ve çok sayıda debbağın bulunduğunu Mehmet Halit Bayrı, *Halk Âdetleri ve İnanmaları* adlı kitabında belirtmektedir. Tabii ki bu sayı, daha önceki dönemlerde çok daha fazladır (1939: 7-18). Ahilik kurumunun belirlediği kurallar doğrultusunda meslek icra eden debbağlar, aynı zamanda Balıkesir'de geçmişten günümüze Tülü Kabak oyununu icra etmektedirler.

Oyunun adında geçen "tülü" kelimesi, Anadolu ağızlarında "Uzun tüylü, güreşçi erkek deve.", "Buhur ve adi devenin birleşmesinden doğan erkek deve.", "Erkek davar.", "Bir yaşındayken doğurmuş keçi, koyun", "Bir buçuk, iki ay önce kırkılmış koyun", "Dağınık, kabarık" gibi anlamlara geldiği gibi Ahmet Caferoğlu, Balıkesir'de "Yünü kırkılmamış koyun" anlamına da geldiğini tespit etmiştir. "Kabak" kelimesi ise aslında "Tabak"tır. Bu oyunu deri işiyle uğraşanlar oynadığı için "Tülü Tabak" adı verilmiş, ancak halk ağzında "tabak", "kabak" haline

gelmiştir (Derleme Sözlüğü, 1978: 4008; And, 1985: 149). Bu oyuna Tülü Kabak dendiği gibi, her bir oyuncuya da Tülü Kabak adı verilmekte, hatta bütün oyuncular Tülü Kabak olarak ifade edilmektedir.

Balıkesir'deki Tülü Kabak geleneği ile ilgili olarak ilk bilgileri, H. Turhan Dağlıoğlu'nun Balıkesir Halkevi'nin yayın organı olan *Kaynak Dergisi*'nde yazdığı 1936 tarihli "Tülükabak" adlı yazıda buluyoruz (1936). Turhan Dağlıoğlu, Tülü Kabakların, tabak düğünlerinde ortaya çıktıklarını, sırtlarına ve başlarına koyun postundan deriler giyerek yüzlerini boyadıklarını, ayakları, kolları çıplak halde bellerine palalar ve yatağanlar takarak kimi at üstünde, kimisi yayan düğün alayını birbirlerine kattıklarını söylemektedir. Dağlıoğlı, yazısında: "Düğünlerde tülü kabaklar pek yakın zamanlarda kadar Balıkesir'de görülmekte idi. Ve bu kökleri pek derinde olan bir halk eğlencesiydi. Bir insan hayatında derin izler ve unutulmaz hatıralar bırakan evlenmeyi eski Balıkesirliler işte böyle karşılar ve böyle yaparlardı." diyerek bu geleneğin Balıkesir'deki tarihçesi ve oynanma alanlarına ışık tutmuştur (1936: 128-130).

Bu oyun daha sonra Metin And'ın da dikkatini çekmiş ve *Geleneksel Türk Tiyatrosu* adlı çalışmasındaki "Hayvan Benzetmeleri" bölümünde oyunla ilgili bazı bilgiler vermiştir (1985: 149-150). Bu bilgilere göre ise bir esnaf oyunu olan Tülü Kabak'ı oynamak için oyuncular, soyunup üstlerine yeni yüzülmüş koyun postlarını tüyleri dışarı gelecek şekilde giyerler, hepsi ata biner, ancak birisi baş olur, öne geçer. Öndekinin elinde bir çalı süpürge, yüzlerinde de takma tüylü maskeler vardır. Şarkı söyleyip atlarını oynatarak geçerler. Aralarından ebe seçtikleri bir kişi diğerlerinin atını dürtmeye başlar, kimin atı ürker kaçarsa o ebe olur (1985: 149-150). And'ın bu bilgileri büyük oranda bugün de geçerliliğini korumaktadır, ancak oyunun oynanma şeklinde bazı değişmeler olmuştur.

Tülü Kabak oyununun kökeni üzerinde bazı görüşler vardır. Bu oyunun içinde bulunmuş bir debbağ olan Recep Alkut, oyunun ilk kez Yunan işgali döneminde oynandığına dair bir rivayet olduğunu söylemektedir. Bu rivayete göre Balıkesir, Yunanlılar tarafından işgal edilince halk, bu işgalden kurtulmak için çareler aramaya başlamıştır. Herkes farklı öneriler sunarken Balıkesir'deki debbağlar, hayvan derilerini üzerlerine giyip hayvan kılığına girerek Yunanlıları korkutmaya karar verirler. Bunu da bazı yerlerde denerler. İşte o zamandan bu yana Tülü Kabak bir oyun haline gelmiş ve 6 Eylül günlerinde oynanır olmuştur. Alkut'a göre oyunun içindeki korkutmaca bu şekilde anlamlı olmaktadır.

Diğer bir rivayete göre ise oyun ilk kez fakir bir deri kalfasının düğününde ortaya çıkmıştır. Düğün yapan, ancak parası olmadığı için hiçbir eğlence tertip edemeyen bu kalfanın düğününde tabaklar, düşünmüşler, taşınmışlar, sonunda kendi meslekleriyle ilgili bir oyun oynamaya karar vermişlerdir. Hayvan derilerini giyip düğünde gösteri yapmışlar, daha sonra da bazı düğünlerde bu oyunu oynanmaya devam eden Tülü Kabaklar, kendilerinden korkan bir hamile kadının bebeğini düşürmesiyle bu oyunu düğünlerde oynamaktan vazgeçmişlerdir.

Oyuna hazırlanan oyuncular, soyunup bütün vücutlarını baca isi ile siyaha boyarlar, daha sonra ise üzerlerine koyun veya keçi derilerini, tüyleri dışa gelecek şekilde giyerler. Ön ve arkada büyük koç veya teke derileri vardır. Başlarına kuzu veya oğlak derisinden bir külah takarlar. Kollar, bacaklar ve yüz açık ve siyahtır. At veya manda kuyruğundan bıyıkları, ellerinde de deri işinde kullandıkları değnekleri vardır. Bazı oyuncular boyunlarına çan takar, bazıları da derilerini, bıyıklarını veya külahlarını çeşitli boncuklarla, ağaç makaralarla süslerler. Oyuncuların sayısı konusunda bir standart yoktur, ancak ortalama on kişi civarında olurlar. Oyuna asıl olarak tabaklar katılırlar, ancak bazı gönüllüler de iştirak edebilir. Özellikle bazı çocuklar, izleyenleri korkutma isteği ile oyuna katılabilirler.

Bütün Tülü Kabaklar yaya halde geçiş yapıp oyun oynarken en öndeki "Kadı" veya "Tülü Kadısı" ise ata binmiştir. Elinde sığır veya manda boynuzundan piposu, başında su kabağından bir şapkası ve yanında yelpazecisi ile halkı selamlar. Daha önceki dönemlerde kadının, sağına sarımsak, soluna soğan taktığı, Nasrettin Hoca gibi eşeğe ters bindiği ve bahşiş vermeyenlere elindeki sopanın tüylü kısmıyla su attığı bilinmektedir.

Tülü Kabak oyunu, günümüzde sadece Balıkesir'in düşman işgalinden kurtuluş günü olan 6 Eylül'de oynanmaktadır. Tören geçidinde sahneye çıkan Tülü Kabaklar, protokolü selamlarlar, bu arada kısa süreli duraklayıp bir daire oluştururlar ve dönmeye başlarlar. Ellerindeki değnekleri dairenin ortasına atan Tülü Kabaklar, davul eşliğinde burada bir süre oynarlar. Sonrasında değneklerini geri alan oyuncular, 6 Eylül kutlamalarını seyretmek için toplanan kalabalığa yönelirler. Kalabalığın içine dalan Tülü Kabaklar izleyenleri korkutmaya, bazılarının yüzüne ellerindeki karalardan sürmeye başlarlar. Tülü Kabakların korkutucu görüntüsünden ve hareketlerinden çekinen seyirciler kaçışmaya, çocuklar bağrışmaya başlar. Bu şekildeki korkutmacalar, on, on beş dakika devam eder ve oyun tamamlanır.

Bugün ortadan kalkan bir diğer uygulamayı da Tülü Kabak oyununa uzun yıllardır iştirak eden Faruk Belli anlatmıştır. 6 Eylül günü yapılan kutlamalarda eskiden törenleri izlemeye gelenlere, özellikle çocuklara şeker atıldığını, herkesin şeker kapma telaşı içinde iken Tülü Kabakların, kalabalığın içine daldığını, şekere yoğunlaşmış insanların korkunç kılıklı Tülü Kabakları görünce korkudan çığlık attıklarını, bazılarının ise hem Tülü Kabaklardan kaçmaya hem de şeker kapmaya çalıştığını söyleyen Belli, bunun da artık yapılmadığını ifade etmektedir.

Tülü Kabaklar, günümüzde bahşiş toplama geleneğini bırakmışlardır. Ancak eski düğünlerde bu oyunu oynayanlara düğün sahibinin bazı hediyeler verdiğini de kaynak şahıslar ifade etmişlerdir. Ayrıca Balıkesir'in kurtuluşunun kutlandığı günlerde Tülü Kabaklar, çarşı içine girerek esnaftan bahşiş toplarken günümüzde bu gelenek ortadan kalkmıştır. Tabii ki çarşıya giren oyuncular, sadece bahşiş toplamamış, oyunlarını oynamaya, izleyenleri korkutmaya devam etmişlerdir.

2.3. Ayı Oyunu

Balıkesir'de oynanan ayı oyunuyla ilgili ilk bilgileri Mehmet Halit Bayrı vermiştir. Bayrı'ya göre ayı oyunu, Dursunbey'deki "Barana" adı verilen kış sohbetlerinde oynanmaktadır. Ekim ve kasım aylarında başlayan, Hıdrellez'e bir hafta kala biten bu sohbetlerin katılımcılarını, yerini ve zamanını "Barana Başı" belirler. Barana sohbetlerinde tanışma, görüşme ve eğlenme ön plandadır. Haftada bir veya iki kez düzenlenen yemeli içmeli bu sohbetlerde saz, darbuka, def gibi müzik aletleriyle çeşitli türküler söylenir ve bazı oyunlar oynanır (Akman, 2006: 45-53). Bu oyunlar arasında ayı oyunu da vardır. Sohbete katılanlardan birisi ayı olmayı kabul eder ve üzerine tüylü bir çul giyer. Bu şekilde kıyafet değiştiren oyuncu, ayı hareketleri yapar. Sohbettekiler de onu ayı gibi oynatırlar. Oyunu oynayanın belli olması durumunda alay söz konusu olabileceğinden ayı kılığına giren kişinin kimliği saklı tutulur. Eğer birisi bunu öğrenir ve oyuncuyla alay ederse o da cezalandırılır (Bayrı, 1938: 123).

Bu oyun, Pamukçu Köyü'ndeki kış sohbetlerinde de oynanmaktadır. Oyunda "ayıcı" ve ayı vardır. Ayı taklidi yapacak kişinin önce başına büyükçe bir keten çuval giydirilir, oyuncunun görebilmesi ve nefes alabilmesi için çuvala iki göz açılır. Omuzdan ayaklara kadar gövde battaniye ile sarılır, son olarak ise oyuncunun başına ayı veya geyik gibi herhangi bir hayvanın postu örtülür. Ayıcı, önce ayıyı oynatır, ondan hamamda kadınların nasıl bayıldığını göstermesini ister, ayı bayılır. Kalkar seyirciyi selamlar. Soğuk kış aylarında kulunçlarından şikâyet

edenler, ayıya sırtlarını ezdirirler. Daha sonra ayıcı ile ayı güreşirler ve ayıcı meydan okur "Benim ayımla güreşecek var mı?" der. İsteyen olursa ayı ile güreşebilir. Bu şekilde sona eren oyundan sonra seyircilerden bahşiş toplanır. Bunlar bir elde biriktirilir ve sohbet sezonunun bitiminde dere kenarında yapılacak yemekler ve eğlenceler için kullanılır.

2.4. At Oyunu

Balıkesir'de hayvan benzetmecesine bağlı diğer bir oyun da "at oyunu"dur. Daha çok Sındırgı ve çevresinde görülen bu oyun düğünlerde oynanmaktadır. Sındırgı'nın Mumcu Köyü'nde at oyunun varlığı tespit edilmiştir. İsmail Işık'ın verdiği bilgilere göre oyunda kullanılan atı yapabilmek için uzunca bir kazığa, çarşafa ve ipe ihtiyaç vardır. Kazığın bir ucuna at, eşek veya inek kafası bağlanır, bu iskelete de ata binenin tutması için yular görünümünde bir ip takılır. Değneğin diğer ucuna ise kuyruk görünümünde bezler bağlanır. Beyaz bir çarşaf ortadan yırtılır ve at oyununu oynayacak oyuncu, bu çarşafı vücudunun üst kısmı açık kalacak şekilde giyer. Oyuncu, at görünümü verilmiş değneği, çarşafın altında ve bel hizasında tutabildiği gibi, ata biner gibi değneği bacaklarının arasına alabilir (Şahin, 2004: 375).

Bu oyun, "Çiftçi Oyunu" ve "Pehlivan Oyunu"ndan hemen sonra oynanır. Tahtadan yapılmış bir pehlivanla güreşen canlı pehlivan, kukla pehlivanı yendikten sonra meydandan çekilir ve bu arada meydana at koşturarak oyun alanına giriş yapar. At görünümündeki kuklanın arkasına kuyruk yerine bez bağlanmıştır. At meydanda yanan ateşe yaklaşır ve kuyruğunu bu ateşle tutuşturur. Kuyruğu yanmaya başlayan at, meydanda koşturmaya, bazen de seyircilerin arasına girerek onları korkutup kaçırmaya başlar. Atın kuyruğu yanıp bittiğinde çeşitli oyun havaları çalınır, oyuncular hep birlikte oynarlar ve düğün sahibi, oyuncuların hediyesini verdikten sonra oyun sona erer (Özhan, 1987: 172).

2.5. Diğer Oyunlar

Balıkesir'de oynandığı tespit edilen hayvan benzetmecesine bağlı başka oyunlar da vardır. Çiftçi oyunu olarak da bilinen "öküz oyunu"nda öküz kılığına girmiş iki kişi boyunduruğa koşulur ve bunlarla çift sürülür. Eski dönemlerde müderris veya hoca düğünlerinde medrese öğrencilerinin zeybek kıyafetleri giyerek "kaplumbağa oyunu" oynadıklarını kaynaklardan öğreniyoruz. Bu oyunda öğrencilerden birinin sırtına hamur teknesi geçirilir, diğerleri kaplumbağa kılığındaki bu oyuncuya saldırır, o da kendini korumaya çalışırken izleyenleri güldürür (Bayrı, 1939: 120-121). Dursunbey kış sohbetlerinde oynanan "domuz oyunu"nda sohbete katılanlardan birisi bir çuval içine sokulur ve eline bir çuvaldız verilir. Oyuncu, odanın içinde dolaşmaya başlar ve rastladıklarını çuvaldızla dürter, herkes domuz kılığındaki bu adamdan kaçmaya çalışır, ancak odanın kapısı kilitli olduğu için kimse dışarı çıkamaz. Oyunu barana başı sonlandırır (Bayrı, 1938: 124).

SONUÇ

1. Balıkesir'de bazı seyirlik oyunlar günümüzde de oynanmaktadır. Bu oyunların pek çoğu, deve, tülü kabak, at, ayı, domuz gibi hayvan benzetmecesine bağlı oyunlardır. Hem vahşi hem de evcil hayvanların konu edildiği bu oyunlardan deve ve tülü kabak oyunları daha fazla rağbet görmektedir. Ancak bu oyunların yanı sıra bu bölgede ayı oyunu, at oyunu, domuz oyunu, kaplumbağa oyunu gibi başka hayvan benzetmecesine dayalı seyirlik oyunların oynandığını sözlü ve yazılı kaynaklardan takip edebilmekteyiz.
2. Balıkesir'de seyirlik oyunlar, büyük oranda kış aylarındaki "Barana" veya "Söbbet" adı verilen toplantılarda, bayramlarda vakit geçirmek ve

eğlenmek amacıyla oynanmaktadır. Oyunların, geleneksel oynanma zamanları ve mekânları vardır, ancak bunlarda zamanla bazı değişiklikler olmuştur. Örneğin deve ve tülü kabak oyunları daha önceleri düğünlerde de oynanırken, günümüzde ise deve oyunu sadece Kurban Bayramı'nın son iki gününde, Tülü Kabak ise Balıkesir'in düşman işgalinden kurtuluşunun kutlandığı 6 Eylül günü oynanmaktadır. Kaplumbağa oyunu gibi bazı oyunların ise artık oynanmadığını görüyoruz.

3. Hayvanların konu edildiği bu oyunlarda hayvanı taklit etmenin yanı sıra hayvanla insan arasındaki ilişki de konu edilmektedir. Örneğin devenin pek çok hareketi ve tavrı taklit edilirken deve etrafında şekillenmiş bir kültür de yansıtılmaktadır. Ayı oyununda ayı taklidiyle birlikte ayı oynatıcısı da taklit edilmektedir. Bu bakımdan hayvan benzetmecesine bağlı seyirlik oyunlar, insan ve hayvan ilişkisini sembolik bir dille anlatan oyunlardır.
4. Deve oyununda olduğu gibi bu oyunların bazılarında özellikle manzum ve ezgili bir sözlü metin varken iken, tülü kabak gibi oyunlarda ise sadece taklit esastır. Hayvan benzetmecesine bağlı olarak Balıkesir'de oynanan seyirlik oyunlar, ölüp-dirilme gibi derin köklere sahip bazı unsurları barındırdığı gibi değişen şartlar içinde yeni değerleri de bünyesine katarak bölge halkının birlikte eğlenme ve vakit geçirme kültürünü beslemeye devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Açа, M. (2002). Şamanlığa geçişteki ölüp dirilme ritüelinden türk destanlarındaki ölüp dirilmeye. *Millî Folklor*, 7(54), Yaz, 75-85.

Akman, M. (2006). *Balıkesir yöresinde ahilikten kalma tören ve uygulamalar.* Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

And, M. (1985). Geleneksel Türk tiyatrosu köylü ve halk tiyatrosu gelenekleri. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

And, M. (2003). *Oyun ve bügü Türk kültüründe oyun kavramı.* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Anohin, A. V. (2006). *Altay şamanlığına ait materyaller.* çev.: Zekeriya Karadavut-Jannet Meyermanova, Konya: Kömen Yayınları.

Artun, Erman (1993). *Cemal ritüeli ve Balkanlardaki varyantları*. Ankara: Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları.

Bayrı, M. H. (1938). Dursunbey'de kış sohbetleri. *Halk Bilgisi Haberleri*, 7(78), Nisan, 121-125.

Bayrı, M. H. (1939). *Halk âdetleri ve inanmaları.* İstanbul: İstanbul-Eminönü Halkevi Dil, Tarih ve Edebiyat Şubesi Neşriyatı.

Beydili, C. (2005). *Türk mitolojisi ansiklopedik sözlük.* Ankara: Yurt Kitap-Yayın.

Dağlıoğlu, H. T. (1936). Tülükabak. *Kaynak Dergisi*, II(40), 128-130.

Duymaz, A. vd. (2003). *Balıkesir ve çevresi halk kültürü derlemesi.* Yayımlanmamış Proje, Balıkesir.

Elçin, Ş. (1991). *Anadolu köy orta oyunları (Köy Tiyatrosu)*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.

Eliade, M. (1999). *Şamanizm ilkel esrime teknikleri.* çev.: İsmet Birkan, Ankara: İmge Kitabevi.

İnan, A. (2000). *Tarihte ve bugün şamanizm materyaller ve araştırmalar.* Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Köprülü, F. (1966). Türk Edebiyatının menşe'i. *Edebiyat Araştırmaları*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 49-130.

Nutku, Ö. (1997). *Meddahlık ve meddah hikâyeleri*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Özer, K. (1957). Folklor: Köylerde düğün alayı. *Türk Dili Gazetesi*, 18 Mayıs, 2.

Özhan, M. (1987). Balıkesir'de deve ve çiftçi oyunu. *Türk Folklorundan Derlemeler 1987*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları, 155-175.

Pirverdioğlu, A. (2003). Türk halk tiyatrolarının gelişme evreleri. *Millî Folklor*, 8(60), Kış, 57-71.

Şahin, H. (2004). *Balıkesir Çepni kültürü*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü X. Ankara 1978: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Yonga, İ. (2007). *Selimağa köyü folkloru.* Yayımlanmamış Araştırma Projesi, Kırşehir.

Sözlü Kaynaklar

Aydın Karagöz: 1967 Pamukçu köyü (Balıkesir) doğumlu, devlet memuru.

Faruk Belli: 1954 Balıkesir doğumlu, deri ustası.

Halit Aydoğdu: 1966 Pamukçu köyü (Balıkesir) doğumlu, çiftçi.

İsmail Işık: 1930 Kocasinan köyü (Sındırgı/Balıkesir) doğumlu, çiftçi.

İsmail Kurt: Ayaklı köyü (İvrindi/Balıkesir) doğumlu, çiftçi.

Nihat Çanlı: 1952 Pamukçu köyü (Balıkesir) doğumlu, çiftçi.

Recep Alkut: 1946 Bandırma (Balıkesir) doğumlu, deri ustası.

Zeki Hatipoğlu: Aşağımusalar (Dursunbey/Balıkesir) doğumlu, din görevlisi.

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

1961 yılında Balıkesir'in İvrindi ilçesinde doğdu. İlkokulu İvrindi Gazi Evrenos İlkokulu'nda, ortaokulu İvrindi Lisesi'nde okudu. Lise tahsilini Gökçeada (Çanakkale) Atatürk Öğretmen Lisesi'nde tamamladı. Erzurum Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 1982 yılında mezun oldu. Askerlik vazifesini Tuzla (İstanbul) ve Çorlu'da (Tekirdağ) yedek subay olarak yaptı. Bingöl'de edebiyat öğretmeni olarak çalıştıktan sonra Yüzüncü Yıl ve Selçuk Üniversitelerinde Türk Dili okutmanı olarak görev yaptı. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde 1989 yılında yüksek lisansını, 1992 yılında ise doktorasını tamamlayarak Türk Halk Bilimi ana bilim dalında doktor unvanı aldı. 1994-1997 yılları arasında Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 2 Temmuz 1997 tarihinde Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne geçti. 2002 yılında profesör oldu. Halen aynı üniversitede rektör yardımcılığı görevini yürütmektedir. Türkiye İlim ve Edebiyat Eseri Sahipleri Meslek Birliği (İLESAM) ile Folklor Araştırmaları Kurumu üyesi olan Prof. Dr. Ali Duymaz'ın yayımlanmış 12 kitabı ile 50'nin üzerinde bilimsel makalesi vardır.

Yard. Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN

1979 yılında Muğla'nın Köyceğiz ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Köyceğiz'de tamamladı. 1997 yılında kayıt yaptırdığı Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden 2001 yılında mezun oldu ve aynı bölümde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaya başladı. Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ana bilim dalında 2001 yılında başladığı yüksek lisans programını 2004 yılında tamamladı. 2009 yılında "Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları" konulu doktora tezini tamamlamıştır. Halen Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt 13 Sayı 23
Haziran 2010
ss.171-185